

УДК 371.3 : 37.01:007

**ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: АЛЬТЕРНАТИВА ЗАОЧНОЇ
ФОРМИ НАВЧАННЯ ЧИ ЗМІНА ЇЇ НАЗВИ**

Линник Ю.М.

*Волинський національний університет, Луцьк-25, пр. Воли 13, 43025,
тел. (803322) 48447; e-mail: y_lyunny@mail.ru*

У статті розкриваються переваги та відмінності дистанційної форми навчання перед класичною заочною. Розглянуто особливості діалогу викладача з учнем, функції викладача при дистанційному навчанні, особливості підручників та інших засобів, що використовуються при дистанційному навчанні. Висвітлено основні моделі дистанційного навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання, заочне навчання, функції викладача, технічні засоби навчання.

Сучасне інформаційне суспільство внаслідок свого динамічного та багатовекторного розвитку вимагає від людини вміння швидко орієнтуватися у різноманітних ситуаціях, знаходити ефективні та нестандартні методи їх розв'язання. Як наслідок відбувається постійне зростання вимог до якості надання освітніх послуг, ефективності методів навчання, економічної обґрунтованості витрачених на навчання коштів тощо.

Підвищення вимог до навчального процесу, потреба у забезпеченні безперервності навчання, зміна структури та розширення функцій освіти привели до нагальної потреби реформування системи освіти України, пошуку нових форм та методів надання знань. На базі сучасних інформаційно-комунікативних технологій була сформована нова система надання знань, яка отримала назву дистанційне навчання (ДН). Уже на даному етапі свого розвитку дистанційне навчання надало можливість подолати ряд труднощів, що мали місце при традиційним формам організації навчального процесу.

Оцінюючи сучасний стан проблематики ДН, можна констатувати: ряд навчальних закладів уже мають вагомі здобутки у цьому напрямку, що є результатом їх серйозної роботи. Дістало свого розвитку питання дистанційного навчання і в літературі. Зокрема, спеціальному вивченню підлягали такі аспекти: педагогічні підходи до комп'ютеризації навчального

процесу (Б.Гершунський, Є.Машбиц, і.Підласий та ін.); концептуальні педагогічні положення про дистанційне навчання (О.Андреєв, В.Кухаренко та ін.); дидактичні властивості комп'ютерних засобів (Є.Полат); дидактичні функції спілкування у дистанційному навчанні (О.Рибалко); методи творчого навчання за допомогою телекомунікаційних засобів (Г.Андріанова, Е.Хуторський та ін.).

Водночас, ми можемо констатувати, що суспільство в цілому ще не є достатньо поінформованим у цій сфері і як наслідок формує стереотипні твердження на основі лише поверхневих знань про можливості ДН, що найчастіше є хибними. Наприклад, аналіз психолого-педагогічної літератури та педагогічної практики дозволив нам зробити висновок, що деякі дослідники [3; 8] і навіть вузи [1] розглядають ДН як різновид заочного, трактують його як самонавчання [6].

Означене обумовило актуальність нашого дослідження та визначило його ціль: проаналізувати характерні особливості дистанційного навчання та розкрити його відмінності від навчання заочного. В процесі свого дослідження ми передбачали вирішення таких завдань: вивчення навчально-методичної та теоретико-методологічної літератури з означеного питання; формулювання власних узагальнень та рекомендацій щодо впровадження окремих аспектів дистанційного навчання.

Нами встановлено, що поверхнєве розуміння проблематики ДН породжує ряд міфів у цій сфері, які доволі часто беруться за істинні орієнтири, організаторами даного процесу. Одне із найбільш поширених формулювань можна озвучити наступним чином: “Дистанційне навчання – це різновид, удосконалена версія заочного навчання, що передбачає використання засобів нових інформаційних технологій та комп'ютера”. Очевидним стає той факт, що недостатня поінформованість або галузева некомпетентність осіб, що здійснюють впровадження ДН у вузі є наслідком обмеженості та однотипності формулювань, його прив'язкою до заочного.

Як наслідок некоректного детермінування поняття ДН, відбувається хибне формулювання його організаційно-педагогічного аспекту: „Розмістимо лекції викладачів на спеціальному сервері університету, організуємо до них доступ через Інтернет таким чином, щоб учні могли їх читати та ставити запитання”. В цьому багато-хто бачить суть ДН.

Звичайно, використання деякими американськими та європейськими університетами засобів НІТ (відеоконференції в мережі Інтернет, інтерактивне цифрове телебачення тощо) є достатньо важливим, але все ж таки не головним елементом ДН. На нашу думку, ключовим елементом в ДН є організація самостійної когнітивної діяльності учнів. Причому, в даному випадку, акцент робиться не тільки на «наявність проміжного телекомунікаційного середовища, що використовується для передачі інформації», як вважають деякі науковці [3], але й можливість підтримувати постійний діалог із учителем та вчитися в будь-який зручний для учнів час.

Спроби використовувати традиційні методи навчання на новій технологічній основі нерідко виглядають недоречними та неефективними. Дуже часто складається враження, що для багатьох вузів це є лише ще одним із способів поповнення бюджетних коштів.

Треба зазначити, що буде також принципово неправильно плутати дистанційне навчання із заочним чи самонавчанням. Хоча вони і мають деякі спільні риси, однак ми вважаємо, що ці терміни ні в якому разі не можна ставити в один синонімічний ряд. Підкреслимо, що заочне навчання є потоковим процесом. Це загальний для всіх навчальний план, загальні терміни здачі контрольних і курсових робіт, зимова і літня сесії в певні терміни. На відміну від цього сучасне електронне *дистанційне навчання* – організований за певними темами, навчальними предметами навчальний процес, який передбачає активний обмін інформацією між розділеними у просторі і часі викладачами, студентами, між самими студентами, а також начальними матеріалами, і за якого використовують максимально сучасні засоби нових інформаційних технологій і засоби масової комунікації [9].

Кожен «дистанційний» студент прикріплюється до викладача, завдання якого – займатися навчанням, здійснювати консультивання зі складних тем і питань, перевіряти контрольні роботи та тести, допомагати готуватися до іспитів. З ним (викладачем) студент постійно спілкується – або по телефону, або через Internet (електоронна пошта, ICQ, форуми), або за допомогою телеконференцій.

Комплект учбових матеріалів «дистанційний» студент одержує відразу при зарахуванні на курс. Однак, це не звичайні підручники, до яких ми звикли. Це тексти лекцій і задачки, практикуми і завдання для самостійної роботи на різних носіях – традиційних паперових, CD, аудіо- і відео носіях, а також специфічні ресурси, розміщені в мережі Інтернет у відповідному навчальному середовищі. Також до навчального матеріалу відносять інтерактивні відеокурси, комп'ютерні програми для моделювання, анімаційні і друкарські матеріали [2].

Важливою відмінністю дистанційної форми навчання від заочної, як уже зазначалось вище, є той факт, що студент сам вибирає послідовність вивчення предметів і темп роботи. Наприклад, за один семестр може пройти курс, який в денному вузі вивчають цілий рік. Або, навпаки, «розтягнути» його на два роки.

Вважаємо за необхідне додати, що при дистанційному навчанні змінюються традиційні функції викладача. У класичній системі освіти одними із основних функцій вважались розробка навчальної програми та надання вичерпної інформації з предмету. У системі дистанційного навчання у викладача з'являється ряд функцій, які повністю відображають зміст ДН:

- розробити зміст курсу із врахуванням засобів інформаційно-комунікативних технологій;
- допомогти учню зорієнтуватися у різних потоках наданої йому навчальної інформації та підібрати найоптимальніші шляхи навчальної роботи;

- забезпечити активну взаємодію учнів між собою, виконувати роль порадики, консультанта і, деякою мірою стати навіть колегою тих, хто навчається;

- брати активну участь у ході обговорення питань курсу.

Отже, якщо мова йде про дистанційне навчання, ми розуміємо, що система передбачає наявність в ній вчителя-консультанта, «підручника» (відповідного класичного інформаційно-методичного забезпечення, та спеціального віртуального середовища для обговорення – (форум) і учня. Здобуті нами дані свідчать про суттєву відмінність дистанційного навчання від заочного, та необхідність розробки дидактичного забезпечення дистанційного навчання, яке на даний момент перебуває на стадії становлення та розвитку.

На нашу думку, необхідним є створення електронних курсів, підручників, навчальних посібників, інформаційного забезпечення системи навчання, розробки педагогічних технологій, тобто методів і форм навчання, підготовки педагогів-координаторів або тьюторів. Підкреслимо, що просте перетворення текстів лекцій, підручників, навчальних посібників в електронні аналоги не вирішує проблеми, а лише утруднює процес дистанційного навчання, оскільки при цьому міняється лише форма доставки навчальних матеріалів. Всі інші компоненти системи продовжують функціонувати в контексті ідеології заочного навчання. Отже, потрібні теоретичні напрацювання, експериментальні перевірки, серйозні науково-дослідні роботи. На жаль, те, що ми сьогодні бачимо в Інтернеті і на більшості компакт-дисків, ніяк не відповідає елементарним педагогічним вимогам. Дуже часто педагогічні продукти “підганяються” під існуючі оболонки, розроблені для „псевдодистанційного навчання”, без врахування елементарних дидактичних вимог.

До розробки електронних курсів та підручників, інформаційно-предметного середовища необхідно ставити такі ж серйозні вимоги, як до розробки класичних програм і підручників, і пріоритет тут повинен бути за

вирішенням педагогічних завдань. Технологічна складова – це інструмент, за допомогою якого повинні вирішуватися педагогічні завдання. На жаль, це далеко не завжди розуміється колективом розробників, в яких часто на перше місце ставляться програмісти, фахівці в області комп'ютерних технологій. Безперечно, специфіка дистанційної форми навчання, накладає істотний відбиток на проектування електронних підручників, інформаційно-освітнього середовища, всього учбового процесу. Однак, не варто забувати, що це перш за все є педагогічна система.

Американський психолог Дайана Хальперн помічає "Освіта, розрахована на перспективу, повинна будуватися на основі двох нерозлучних принципів: вміння швидко орієнтуватися та знаходити потрібне у стрімко зростаючому потоці інформації та вміння осмислити і застосувати отриману інформацію" [7].

Отже, якщо ми говоримо про педагогічні технології дистанційного навчання в контексті зазначеного вище концептуального підходу до освіти, важливо так організувати учбовий процес, щоб у учнів була можливість:

- отримувати необхідні фундаментальні знання, осмислюючи їх так, щоб використовувати для вирішення конкретних пізнавальних або практичних проблем;
- обговорювати зі своїми партнерами (зокрема, у ряді випадків і із зарубіжними) проблеми, що виникають в процесі пізнавальної діяльності;
- працювати з додатковими джерелами інформації, необхідними для вирішення поставленого пізнавального завдання;
- вести спостереження, ставити самостійні дослідження, використовуючи, крім іншого, різноманітні, доступні їм Інтернет-технології для осмислення знань, що набувають, вирішення виникаючих проблем;

Спираючись на дослідження згаданих вище науковців, ми дійшли висновку, що для більш чіткого розуміння структури дистанційного навчання та його місця в системі надання освітніх послуг, доцільним буде комплексно та системно відобразити ДН як процес у вигляді моделі. Нами встановлено,

що система дистанційного навчання, яка мають місце у світовій практиці, загалом базуються на шести відомих *моделях* [4], на основі яких ми виділили характерні особливості дистанційного навчання (табл.1).

Всі ці моделі припускають використання поряд із традиційними засобами засобів нових інформаційних технологій, які стали невід’ємною часткою сучасної освітньої парадигми. Це дає підстави розглядати дистанційну форму навчання як альтернативну чи доповнюючу до традиційних навчальних форм, у тому числі й заочної.

Таблиця 1

Моделі дистанційного навчання

Моделі	Характерні відмінності	
	Для шкільного і студентського середовища	Для системи післядипломної освіти
Модель 1	Навчання у формі екстернату	
	Орієнтовано на шкільні і вузівські вимоги. Призначено для учнів, які по будь-яких причинах не можуть відвідувати очні учбові заклади. Ця модель є фактично заочною формою навчання екстернатом.	У основі повинні лежати вимоги до післядипломного навчання як основного етапу безперервної освіти дорослої людини. Навчання призначене для осіб, які по виробничих або особистих причинах не мають можливості здійснювати навчання за очною формою навчання.
Модель 2	Навчання на базі університету	
	Система навчання базується на ресурсах однієї освітньої установи і організована на відстані з використанням інформаційних технологій. Навчальний матеріал передається на друкарських носіях інформації, аудіо- та відеокасетах, CD-дисках або через комп’ютерні, телекомунікаційні технології.	Навчання побудоване на основі навчальних ресурсів, розроблених в окремій установі. Освітні ресурси доступні на сторінках сайту (освітнього порталу) цієї установи або передаються в навчально-методичних комплексах, відеокасетах, CD-дисках.

Модель 3	Навчання засноване на основі співпраці декількох регіональних навчальних закладів	
	Його призначення в наданні можливості здобути освіту по вибраному напрямку на базі будь-якої освітньої установи. У будь-якій установі навчання ведеться за єдиною освітньою програмою, розробленою в результаті співпраці декількох освітніх організацій.	В рамках розвитку єдиного інформаційного освітнього середовища формується банк освітніх ресурсів, доступний учням через освітній портал. В процесі навчання доросла людина усвідомлено вибирає не тільки рівень навчальних ресурсів, але і кадри, які здійснюють керівництво їх реалізацією.
Модель 4	Навчання в спеціалізованих освітніх установах.	
	У компетенцію освітньої установи входить не тільки розробка мультимедійних освітніх курсів, але і оцінка знань учнів по певних спеціалізованих профілях (наприклад, інженерні спеціальності). Головний університет об'єднує телекомунікаційною мережею декілька освітніх установ (коледжів) і здійснює координацію учбового процесу.	Післядипломне навчання в Інституті підвищення кваліфікації та інших установах здійснюється під загальним керівництвом академії. Формування освітніх ресурсів з контролюючими функціями для дистанційних форм навчання ведеться на основі єдиних вимог, розроблених головною освітньою установою.
Модель 5	Автономні навчальні системи	
	Навчання робить акцент на централізованих теле- або радіопрограмах, CD-дисках та додаткових друкарських посібниках з певного предмету. Навчальні програми даного типу базуються на самонавчанні та індивідуальній підготовці.	Має мережевий підхід до розповсюдження освітніх ресурсів через доступні канали засобів масової інформації (телебачення, радіо, газети, збірки і журнали). За основу береться самоосвіта.
Модель 6	Неформальне, інтегроване навчання	
	Неформальне, інтегроване навчання на основі мультимедійних програм. Програми орієнтовані на самоосвіту дорослих людей, що не здобули шкільної освіти.	Неформальне навчання дорослих як гнучка і різноманітна по організації і формам система навчання, орієнтована на конкретні потреби та інтереси учнів.

Результати нашого дослідження довели, що дистанційне навчання не є синонімом заочного. Головними недоліками заочного навчання є фрагментарність навчального процесу та складність організації зворотного зв'язку. Ці недоліки усуваються при дистанційному навчанні шляхом використання інформаційно-комунікативних та нових педагогічних технологій. На їх основі можна організувати постійний інтерактивний зв'язок між усіма суб'єктами навчання. Нові інформаційні технології дозволяють забезпечити високий ступінь інтерактивності педагога, звести до мінімуму різницю у часі між поставленим питанням та відповіддю на нього, надають можливість ефективно використовувати групові форми роботи.

Таким чином, перехід до дистанційного навчання вимагає найпильнішої уваги з боку педагогічної громадськості, а також розробки цілісної концепції, яка, на наш погляд, повинна визначати стратегічні напрями необхідних змін; шляхи і форми їх здійснення на різних етапах; прогнозовані результати цих змін, виражені в різних кількісних і якісних показниках.

Для подолання цієї проблеми та з метою підвищення рівня поінформованості як студентів(абітурієнтів) так і викладачів варто створити робочу групу з питань впровадження дистанційного навчання. Включити до її складу компетентні педагогічні кадри. Залучити до методично-ознайомчої роботи увесь професорсько-викладацький складу вузу. Для реалізації вищесказаного слід:

- Створити на сайті університету відповідний розділ. У створеному розділі розмістити спеціально підготовлений інформаційно-довідковий пакет документів відповідної тематики, опублікувати електронні веб-адреси – посилання на різноманітні сайти з дистанційними курсами (з можливістю безкоштовної реєстрації та пробного навчання), сайти провідних вузів України, СНД та світу (де описано досвід використання та різномайття спеціальностей із дистанційною формою навчання);

- На форумі університету створити відповідну тему для обговорення;
- Організувати та провести конференцію (залежно від потреби ряд конференцій) відповідної тематики.
- Створити та опублікувати ряд статей брошур та методичних посібників для широкого ознайомлення викладачів студентів абітурієнтів та їх батьків.
- Провести спеціальні настановчі заняття із викладачами та ознайомчі із студентами та абітурієнтами.

Узагальнюючи вище означене, вважаємо можливим зробити такі висновки: 1) Вся дидактична система вищої школи, що реалізовується в моделях дистанційного освітнього процесу, спочатку повинна бути представлена в новій якості. 2) Мова повинна йти про об'єктивну тенденцію професіоналізації навчання, моделювання в навчанні змісту і цілісної професійної діяльності фахівця і умов його професійної діяльності (використання елементів науково-дослідної діяльності, типових виробничих ситуацій, ділових ігор і ситуаційних завдань). У зв'язку з цим, перспективним бачимо розробку нової моделі, в якій повинна бути концептуально реалізована ідея: знання повинні бути не тільки об'єктом вивчення, але і засобом розвитку учня.

Література

1. Гунько С. Реформування заочної освіти в умовах переходу на інноваційні інформаційні технології дистанційного навчання. / С.Гунько // Всеукраїнська науково-методична конференція. [«Шляхи реформування заочної(дистанційної) вищої освіти»] – К.: Українська академія друкарства. – 2000. – С. 9–17.

2. Дмитренко П.В. Дистанційна освіта: [Навч. посібник]. / П.В. Дмитренко– К.: НПУ, 1999. – 25с.

3. Кіріленко О.Г. Поняття «Дистанційна освіта» і «дистанційне навчання». / О.Г. Кіріленко // Зб. наук. праць «Педагогіка та психологія» / Наук. ред. Прокопенко І.Ф. – Харків: ОВС, 2002. – Вип. 22. – С. 13 -19.
4. Полат Е.С. Модели дистанционного обучения. [Электронный ресурс]. / Е.С. Полат – Режим доступа: <http://www.hr-portal.ru/node/22655>
5. Соловов А.В. Электронное обучение: проблематика, дидактика, технология. / А.В. Соловов – Самара: Новая техника, 2006. – 462 с.
6. Соломатин Н.М. Компьютеризация учебных процессов. / Н.М. Соломатин, А.И. Сонин – М.: Вестник МГТУ. – 1998. – № 2 – С. 103.
7. Халперн Дайана. Психология критического мышления. / Дайана Халперн. – С.-Пб.: Питер, 2000 г. – 512с. – (Серия: «Мастера психологии».)
8. Хуторской А.В. О развитии дистанционного образования в России / А.В. Хуторской // Компьютерные инструменты в образовании. – СПб.: Информатизация образования, 2000 – №5. – С. 86-89.
9. Шуневич Б. Теоретичні основи дистанційного навчання: [Навч. посібник]. / Б. Шуневич – Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2006. – 244с.

In the article the advantages and differences of the form of teaching controlled from distance from classic extra-mural open up. Considered: the features of dialog of teacher with a student, function of teacher at teaching controlled from distance, feature of textbooks and other facilities, that are used for teaching controlled from distance. The basic models of teaching controlled from distance are reflected.

Keywords: teaching controlled from distance, and extra-mural teaching, functions of teacher, hardwares of teaching.

В статье раскрываются преимущества и отличия дистанционной формы обучения от классической заочной. Рассмотрены особенности диалога преподавателя с учеником, функции преподавателя при дистанционном обучении, особенности учебников и других средств, что используются при дистанционном обучении. Отражено основные модели дистанционного обучения.

Ключевые слова: дистанционное обучение, заочное обучение, функции преподавателя, технические средства обучения.